SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
Selçuk Law Review

Araştırma Makalesi
Research Article
Gönderim | Received: 29.04.2021
Kabul | Accepted: 06.07.2021
10.15337/suhfd.929925

CUMHURBAŞKANININ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER ÜZERİNDEKİ TASARRUF YETKİSİ VE TÜRKİYE'NİN İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN AYRILMASININ HUKUKİ ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Taha DURMUŞ*

Öz

2011 yılında imzalanıp, 2012 yılında taraf olunan İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye bakımından feshedilmesine dair 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı, 20 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin taraf olduğu—TBMM'nin onaylanmasını uygun bulduğu—bir uluslararası antlaşmadan Türkiye'yi çekerken, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesinin verdiği yetkiyi kullanmıştır. 3718 Sayılı Karar yerindelik ve hukukilik tartışmalarına konu olmuş ve ilgili Cumhurbaşkanı Kararı'nın iptali istemiyle Danıştay'da dava açılmıştır. Bu makale, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmasının yerindelik tartışmalarından tamamen bağımsız olarak, bu Kararın iç hukuka ve uluslararası hukuka uygunluğunu incelemektedir. Bahusus, 2018 öncesi, Bakanlar Kurulunun uluslararası sözleşmeler üzerindeki yetkileri ve bu yetkilerin nasıl kullanıldığı irdelenmekte ve benzer yetkilerin 2018 yılı itibarıyla yürütmenin başı olarak Cumhurbaşkanına geçtiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, kanun koyucu ilgili yetkileri Cumhurbaşkanından alana kadar ve uluslararası hukukun elverdiği ölçüde, devletin ve yürütmenin başı sıfatıyla Cumhurbaşkanının, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaş-

* Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, Muş, Türkiye | Asst. Professor, Muş Alparslan University, Faculty of Economics and Administrative Science, Department of Public Administration, Law Sciences Sub-Department, Muş, Turkey
mt.durmus@alpaslan.edu.tr • ORCID 0000-0003-2269-6021

Atıf Şekli | **Cite As**: **DURMUŞ** Mustafa Taha, "Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeler Üzerindeki Tasarruf Yetkisi ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden Ayrılmasının Hukuki Analizi", *SÜHFD*., C. 29, S. 3, 2021, s. 1969-2007.

İntihal | **Plagiarism**: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

malardan Türkiye'yi çekme ve/veya bu antlaşmaları Türkiye bakımından feshetmeye yetkili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İstanbul Sözleşmesi • Uluslararası Sözleşmelerin Feshi • Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi • 244 Sayılı Kanun • 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

TURKISH PRESIDENT'S POWER ON TREATIES AND THE LEGAL ANALYSIS OF TURKEY'S WITHDRAWAL FROM ISTANBUL CONVENTION

Abstract

The Presidential Decision No. 3718, withdrawing Turkey from Assembly-approved Istanbul Convention was published in Official Gazette on 20 March 2021. This Decision has faced numerous criticism on its expediency and legality, and it is subject of a lawsuit with cancellation request before the Council of States. Regardless of Decision's propriety discussion, this article aims at examining the legality of the Decision pursuant to Turkish domestic law and international law. Specifically, Council of Ministers' authority on treaties and how this authority had been used until 2018 are scrutinized. In the post-2018 Turkey's Presidential System, quite similar authority on treaties has been bestowed on Turkish President. Therefore, until Turkey's Grant National Assembly takes back the President's power on treaties, and so long as international law accommodates such an action, Turkish President, as head of state and government, has the authority to both terminate bilateral treaties and withdraw Turkey from any multilateral treaties.

Key Words

Istanbul Convention • Treaty Withdrawal • Vienna Convention on the Law of Treaties • Law No. 244 • Presidential Decree No. 9

GİRİŞ

Devletler neden uluslararası sözleşmeleri imzalarlar? Bu sorunun muhtelif cevapları olsa da en kısa ve net cevabı şu şekildedir: Devletler kendi—askeri, ekonomik, sosyal, kültürel, ideolojik, dini—çıkarlarını muhafaza etmek ve ilerletmek maksadıyla uluslararası sözleşmelere taraf olurlar.[1] Geçtiğimiz yüzyıla kadar monarşi düzenindeki yönetimle-

[1] NUECHTERLEIN, Donald E., "National Interests and Foreign Policy: A Conceptual Framework for Analysis and Decision-Making", British Journal of International

rin uygulayageldiklerinin aksine günümüzde ülkeler birbirleriyle sözleşme imzalarken bir dizi prosedürü takip etmek durumundadırlar. Ve nihayetinde, ülke meclislerinin de onayı alındıktan sonra uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girmesi mümkün olabilmektedir.[2] Uluslararası ilişkilerin en önemli prensibi olan "ulusal çıkar" gereği imzalanan ve yürürlüğe konan uluslararası sözleşmelerden devletler, yeri ve zamanı geldiğinde yine "ulusal çıkarı" muhafaza etmek maksadıyla çıkılabilmektedirler.[3]

Burada, ahde vefa (pacta sunt servanda) ilkesini uluslararası sözleşmelerden asla çıkılmaz şeklinde yorumlamanın uluslararası ilişkileri salt romantik açıdan değerlendirmek anlamına geleceği açıktır.[4] Ahde vefa ya da söze bağlılık olarak da adlandırılan bu ilke[5] *yürürlükte olan sözleşmelerin* tarafları bağlaması ve bu sözleşmelerin iyi niyet ile uygulanması gerekliliğini ifade etmektedir.[6] Bir uluslararası sözleşme bir ülke için hükümsüz hale geldiyse artık taraf devlet(ler) sözleşmeden ayrılan devletten sözleşmenin hükümlerini yerine getirmesini bekleyemeyecek ve bu durumda ahde vefa ilkesini ileri sürmek mümkün olmayacaktır.

Studies, C. 2, S. 3, 1976, s. 246-266; GUZMAN, Andrew T., How International Law Works, A Rational Choice Theory, New York, 2008, s. 121; GEISINGER, Alex & STEIN, Michael A., "Rational Choice, Reputation, and Human Rights Treaties", Michigan Law Review, C. 106, S. 6, 2008, s. 1130-31.

2 Uluslararası sözleşmelerin yapılışı ve ülkemizde yürürlüğe girmesi için bakınız, PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap, 14. Bası, Ankara, 2017, s. 134-184. Bu sürecin Amerika Birleşik Devletleri'nde nasıl işlediğini görmek için bakınız, VAGTS, Detlev F., "The Treaty-Making Process: A Guide For Outsiders", ILSA Journal of International & Comparative Law, C. 17, S. 1, 2010, s. 127-146.

3 Ulusal çıkar ve ahde vefa ilkelerinin değerlendirildiği bir çalışma için bakınız, KIRDIM, Şahin Eray, "Uluslararası Hukuk Savaş Halinde: Trump Yönetiminin Uluslararası Hukuk Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi S. 12, C.1, 2021, s. 149-151.

4 Ahde vefa ilkesinin sınırları için bakınız, BINDER, Christina, "Stability and Change in Times of Fragmentation: The Limits of Pacta Sunt Servanda Revisited", Leiden Journal of International Law, C. 25, S. 4, 2012, s. 921-934.

5 PAZARCI, s. 197.

6 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi [Vienna Convention on the Law of Treaties], 23 Mayıs 1969, 1155 U.N.T.S. s. 331, madde 26. VAHS'in Türkçe metni için bakınız, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=438 (Erişim: 22.04.2021).

Bütün bunlara rağmen, ayrıca vurgulamak gerekir ki devletlerin taraf oldukları uluslararası sözleşmelerden sebepsiz yere de çıkmamaları gerekmektedir. Devletlerin uluslararası hukuka uygun olarak uluslararası sözleşmelerden çıkması ancak Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde (VAHS) öngörülen şartlardan biri sağlandığında mümkündür. Bir devlet bu şartlardan birini sağlayamadığı müddetçe ahde vefa ilkesi ile bağlı olup taraf olduğu uluslararası sözleşmelere harfiyen uymakla mükelleftir.

Devletler uluslararası sözleşmelerden ayrılmak için VAHS'da öngörülmüş yasal bir zemin bulduklarında ise artık sözleşmeden çıkma kararının alınması için o devletin iç hukuku devreye girmektedir. Her ne kadar son dönemde yapılan uluslararası sözleşmelerde, o sözleşmeden nasıl çıkılacağını veya o sözleşmenin nasıl sonlanacağını düzenleyen hükümler konmaya başlanıldı ise de "İnsanlar düğün öncesi boşanmaktan bahsetmeyi sevmezler."[7] kaidesi gereği devletler uluslararası sözleşme yaparken o sözleşmenin nasıl sona ereceğini veya o sözleşmeden nasıl çıkılacağını zaman zaman öngörmemişlerdir. Benzer durum, iç hukuklarda da gözlemlenebilmektedir. Örneğin; 1982 Anayasasının 90. maddesi, genel olarak uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) bir kanunla o sözleşmenin yürütme tarafından onaylanmasının uygun bulmasını emrederken bir uluslararası sözleşmeden ayrılma veya bir sözleşmeyi feshetme konularını düzenlememiştir. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi)[8] Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine karar verilmesinden sonra ise, bu yetkinin kimde olması gerektiği çokça tartışılmıştır.

---

7 BEKTAŞ, Mehmet Halil Mustafa, "Birleşmiş Milletler Üyeliğinden Çekilmeye Dair Muhtemel Prosedürlerin İncelenmesi", Uluslararası İlişkiler, C. 16, S. 61, 2019, s. 40.

8 Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi [Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence], 11 Mayıs 2011, 3010 U.N.T.S., 210 C.E.T.S. Sözleşme'nin Türkçe ve İngilizce ve Fransızca metinleri için sırasıyla bakınız, https://rm.coe.int/1680462545; https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/52313/Part/I-52313-08000002804031c8.pdf (Erişim: 22.04. 2021).

Bilindiği gibi, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve onaylamanın uygun bulunması için TBMM'ye gönderilen İstanbul Sözleşmesi'nin onaylanması 24 Kasım 2011 tarihli ve 6251 Sayılı Kanun ile uygun bulunmuştur.[9] TBMM, İstanbul Sözleşmesi'nin[10] onaylanmasını bir kanunla uygun bulduktan sonra, 10 Şubat 2012 tarihinde, Bakanlar Kurulu İstanbul Sözleşmesi'nin onaylanmasını kararlaştırılmıştır.[11] 9 yıl sonra Cumhurbaşkanı, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesinden aldığı yetkiyi kullanarak, 19 Mart 2021 tarihli ve 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine karar vermiştir.[12]

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bir ülkenin herhangi bir sözleşmeden çekilebilmesi (çok taraflı sözleşmeler) veya bir sözleşmeyi feshedebilmesi (iki taraflı sözleşmeler) için bu işlemin hem iç hukuka hem de uluslararası hukuka uygun bir şekilde yapılması gerekmektedir. II. kısımda, Türkiye'de uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkisinin hangi mercie ait olduğu ve bu zamana kadar bu yetkilerin nasıl kullanıldığı incelenecektir. III. kısım Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesinin iç hukuka (yetki yönünden) ve uluslararası hukuka uygun olup olmadığını irdeleyecektir. IV. kısım olan Sonuç kısmı ise uluslararası sözleşmelerin ehemmiyeti göz önüne alındığında bunlarla alakalı yetkilerin hangi mercide olması ve bu yetkinin hangi normda düzenlenmesi gerektiği konularını tartışacaktır.

---

9 Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun için bakınız, 29 Kasım 2011 tarihli ve 28127 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111129-2.htm (Erişim: 18.04.2021).

10 İstanbul Sözleşmesi'nin kapsamı için bakınız, BAYRAKTAR, Tuğba, "İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, 2018, s. 87-111.

11 Bakanlar Kurulunun İstanbul Sözleşmesi'nin onaylanmasını kararlaştırdığı 2012/2816 Sayılı Karar için bakınız, 8 Mart 2012 tarihli ve 28227 (Mükerrer) Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm (Erişim: 20.04.2021).

12 19 Mart 2021 tarihli ve 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı için bakınız, 20 Mart 2021 tarihli ve 31429 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf (Erişim: 18.04.2021).

I. CUMHURBAŞKANI'NIN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER ÜZERİNDEKİ TASARRUF YETKİSİ

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile çıkması hem hukukilik hem de yerindelik açısından oldukça eleştirilmiştir.[13] Yerindelik tartışmalarını tamamen bir kenara koyduğumuzda hukukilik açısından dile getirilen en önemli eleştiri, Cumhurbaşkanının ilgili kararının yetki yönünden hukuka aykırı olduğu iddiasıdır. Yürütmenin başı olarak Cumhurbaşkanının, TBMM'de onaylanması uygun bulunmuş bir uluslararası sözleşmeden TBMM'nin onayını almadan çıkması, idare hukukunun temel prensiplerinden biri olan yetki ve usulde paralellik ilkesine aykırılık teşkil ettiği ve dolayısıyla Cumhurbaşkanının fonksiyon gaspı[14] yaptığı iddia edilmiştir.[15] Bu doğrultuda, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekildiği 3718 Sayılı Cum-

---

13 ŞEN, Ersan, İstanbul Sözleşmesi'nin Feshinin Hukukiliği Tartışması, 20 Mart 2021, https://sen.av.tr/tr/makale/istanbul-sozlesmesinin-feshinin-hukukiligi-tartismasi (Erişim: 11.04.2021); GÖZLER, Kemal, Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var Mı? (İstanbul Sözleşmesi'nin Feshi Hakkında 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı Üzerine Eleştiriler), 20 Mart 2021, https://www.anayasa.gen.tr/ua-sozlesme-fesih.htm (Erişim: 29.03.2021); KÖKER, Levent, İstanbul Sözleşmesi'nin İptalinin Anayasa'ya Aykırılığı Üzerine, 24 Mart 2021, Birikim Dergisi, https://birikimdergisi.com/guncel/10531/istanbul-sozlesmesini-sona-erdirme-kararinin-anayasaya-aykiriligi-uzerine (Erişim: 20.04.2021); BURSALI, Can, TBMM'nin kabul ettiği bir uluslararası antlaşmanın Cumhurbaşkanı tarafından feshedilmesi mümkün mü?, 20 Mart 2021, Independent Türkçe, https://www.indyturk.com/node/333111/haber/tbmmnin-kabul-etti%C4%9Fi-bir-uluslararas%C4%B1-antla%C5%9Fman%C4%B1n-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-taraf%C4%B1ndan (Erişim: 20.04.2021); GÜLMEZ, Mesut, İstanbul Sözleşmesi'nin Feshi Kararı, Soy Zinciri ve Anayasa'ya Aykırılık Sorunu, http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/%C4%B0ST.S%C3%96Z.FESH%C4%B0-SORUNUVE-ANAYASA-01.04.2021-1.pdf (Erişim: 20.04.2021); ASLAN, Volkan, İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmesi Hakkında Kararın 1982 Anayasası Bakımından Değerlendirilmesi, 29 Mart 2021, https://blog.lexpera.com.tr/ istanbul-sozlesmesinin-turkiye-cumhuriyeti-bakimindan-feshedilmesi-hakkinda-kararin-1982-anayasasi-bakimindan-degerlendirilmesi/amp/ (Erişim: 11.04.2021).

14 Fonksiyon gaspı: "[i]darenin dışındaki kişi ve kurumların idare adına işlem yapması veya idarî makam ve organların idare fonksiyonu dışında bir karar alması" şeklinde tanımlanmıştır. IŞIKLAR, Celal, "İdare Hukukunda Yokluk ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Uygulaması", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C. LXIX, S. l -2, 2011, s. 817.

15 ŞEN; GÜLMEZ.

hurbaşkanı Kararı'nın iptali için Danıştay'da[16] yürütmenin durdurulması[17] istemiyle iptal davası açılmış ve 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesinin 1. fıkrasında Cumhurbaşkanına uluslararası sözleşmelerden çekilme ve/veya uluslararası sözleşmeleri sona erdirme yetkileri veren kısımlarının Anayasaya aykırılığı iddia edilerek somut norm denetiminin[18] gerçekleştirilmesi talep edilmiştir.[19]

Genel olarak, anayasa ve/veya kanunlar bir idari işlemin hangi koşullarda, neden, nasıl ve hangi sürede yapılacağını ve bu işlemin kimler tarafından tesis edileceğini, değiştirileceğini veya kaldırılacağını tayin ederler. Fakat bazı durumlarda kanun koyucu bir işlemin tesis edilmesinde hangi merciin yetkili olduğunu ve hangi usulle o işlemin gerçekle-

---

16 2575 Sayılı Danıştay Kanunu'nun 24. maddesine göre, Danıştay Cumhurbaşkanının kararlarının hukuka uygunluğunu denetleme yetkisine sahiptir.

17 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinin 2. fıkrasına göre, "Danıştay veya idari mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde *telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması* şartlarının *birlikte* gerçekleşmesi durumunda, davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler." (vurdu eklendi). Danıştay 10. Dairesi 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'nın yürütmesinin durdurulması istemini reddetmiştir. KARAKAŞ İsmet, Danıştay 10. Dairesi, İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararının Yürütmesinin Durdurulması İstemini Reddetti, Anadolu Ajansı, 29.06.2021, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/danistay-10-dairesi-istanbul-sozlesmesinden-cekilme-kararinin-yurutmesinin-durdurulmasi-istemini-reddetti/2289237, (Erişim: 05.07.2021).

18 1982 Anayasasının 152. maddesinde somut norm denetimi şu şekilde düzenlenmiştir: "Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır." Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri özelinde somut norm denetiminin gerçekleşmesi hakkında ayrıntılı analiz için bakınız, AZAKLI, Murat, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Somut Norm Denetimi Yoluyla İncelenmesi", Anayasa Yargısı, C. 36, S. 1, 2019, s. 73–103.

19 Bu konuda açılmış çok sayıda davalardan biri olan İstanbul Barosu'nun, 22 Mart 2021 tarihli, Danıştay'a gönderilmek üzere hazırlamış olduğu dava dilekçesi için bakınız, https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/ISTANBUL_SOZLESMESI22032021.pdf (Erişim: 11.04.2021). Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi de ilgili kararın iptali için Danıştay'a dava dilekçesini göndermiştir. Bakınız, CHP İstanbul Sözleşmesi için Danıştay'a başvurdu, 22 Nisan 2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/chp-istanbul-sozlesmesi-icin-danistaya-basvurdu-1830142 (Erişim: 11.04.2021).

şeceğini belirtmekle beraber, o işlemin ortadan kaldırılışı veya değiştirilmesi hususlarını düzenlemeye gerek duymaz veya düzenlemeyi unutur. Yetki ve usulde paralellik ("bir şey yapıldığı gibi çözülür")[20] ilkesi de bu gibi durumlarda uygulanan bir ilke olup "kanunda aksine bir düzenleme bulunmadıkça, bir idari işlemin tesisinde uygulanan yetki ve usul kurallarının aynı işlemin geri alınması, kaldırılması ve değiştirilmesi işlemlerinde de aynen uygulanmasını ifade etmektedir."[21] Açıkça görülmektedir ki, yetki ve usulde paralellik ilkesi ancak kanunda *aksi düzenlenmemiş olduğu müddetçe* uygulama alanı bulabilmektedir.[22] Eğer bir kanun, bir işlemin geri alınması, kaldırılması veya değiştirilmesi konusunda farklı bir yöntemi benimsemiş veya farklı bir kişi veya kurumu yetkilendirmiş ise yetki ve usulde paralellik ilkesinin uygulanabilmesine olanak—ve dahi ihtiyaç—yoktur.[23]

Yukarıda değinildiği gibi, 1982 Anayasasının 90. maddesi, uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girmesi hususunda TBMM'nin yetkisini düzenlemiştir. İlgili maddenin 1. Fıkrası: "Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır." diyerek yürütme organının diplomatik çabaları neticesinde şekillenen ve nihayete erdirilen uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girmesini kanun koyucunun rızasına bağlanmıştır.[24] Fakat, 1982 Anayasası, uluslararası sözleşmeleri değiştirme, feshetme veya sözleşmelerden çekilme konularında bir düzenleme ve görev paylaşımı yapmamıştır.

---

20 GÖZLER, Kemal, Hukuka Giriş, 17. Baskı, Bursa, 2020, s. 364.

21 HASOĞLU, Aynur, "Danıştay Kararları Işığında Yetki Ve Usulde Paralellik İlkesi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y.9, S.33 2018, s. 139.

22 Bu hususta Danıştay, önüne gelen bir davada söyle hükmetmiştir: "[i]dare [h]ukukunun temel prensiplerinden biri olan yetki ve usulde paralellik ilkesi uyarınca: *yasada aksine bir düzenleme bulunmadıkça,* bir işlemin tesisinde uygulanan yetki ve usul koşullarının aynı işlemin geri alınması ve kaldırılması işlemlerinde de aynen uygulanması zorunludur." Danıştay 8. Daire, T. 26.11.2013, E. 2013/5211, K. 2013/8692, nakleden HASOĞLU, s. 124 (vurgu eklendi).

23 GÖZLER, s. 364; HASOĞLU, s. 134.

24 1982 Anayasası madde 90 (1).

Bu noktada, yetki ve usulde paralellik ilkesi mucibince, yürütme organının, uluslararası sözleşmelerden çekilirken veya bunları feshederken yasama organının rızasını alması gerektiği akıllara ilk gelen argüman olsa da bu konuda (sözleşmelerden çekilme veya sözleşmeleri feshetme yetkileri) yetki ve usulde paralellik ilkesini bypass edecek bir düzenlemenin olup olmadığının irdelenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki kısımlar, yürütme organının (2018'e kadar Bakanlar Kurulu, 2018 sonrası Cumhurbaşkanlığı) uluslararası sözleşmeler üzerinde tasarruf yetkilerini inceleyecek ve öncesinde kanun, sonrasında ise Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yürütme organının uhdesine verilmiş olan uluslararası sözleşmelerden ayrılma veya bunları feshetme yetkileri, yetki ve usulde paralellik ilkesinin kapsamında olmadığı tespit edilecektir.

A. Bakanlar Kurulunun Uluslararası Antlaşmalar Üzerindeki Yetkisi

Uluslararası antlaşmalar üzerinde tasarruf yetkisi, 11 Haziran 1963 tarihinde yürürlüğe giren 244 Sayılı "Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması İle Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun" ile Bakanlar Kuruluna tevdi edilmiştir.[25] TBMM bu yetkileri Bakanlar Kuruluna devrederken o zaman bünyesinde bulunan iki ayrı meclis—Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi—bu kanunu ayrı ayrı onaylamıştır.[26] Ayrıca, Kanun'un "Kaldırılan Hükümler" başlıklı 8. maddesi, hükümete daha önce *başka* kanunlarla verilmiş milletlerarası sözleşme yapma salahiyetlerinin kaldırıldığını da belirtmiştir.[27] Dolayısıyla TBMM, hükümetin

---

25 244 Sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması için Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun'un 31 Mayıs 1963'ta TBMM'de kabul edilen *orijinal* hali için bakınız, 11 Haziran 1963 tarihli ve 11425 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11425.pdf (Erişim: 26.03.2021).

26 Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi kabul tutanağı için bakınız, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM__/d01/c017/mm__01017088ss0114ek01.pdf (Erişim: 18.04.2021).

27 244 Sayılı Kanun 8. maddesi şu şekildedir: "Türkiye Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı, Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilatı, Milletlerarası, Çalışma Teşkilatı ve Dünya Sağlık Teşkilatı arasında Teknik Yardım Teminine Mütedair Esas Anlaşma ve eklerinin Onanması hakkında 3 Temmuz 1953 tarihli ve 6114 sayılı Kanunun 2 nci maddesi, Yabancı memleketlerle muvakkat mahiyette

(Bakanlar Kurulunun) uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkilerinin hepsini tek bir kanunda toplamıştır. 244 Sayılı Kanun'un 1963 yılından 2018 yılına kadar sadece bir maddesinde ufak bir değişikliğe uğradığı göz önüne alındığında,[28] bu zaman zarfında (1963-2018) siyasi partiler, medya kuruluşları, üniversiteler ve diğer sivil toplum kuruluşları, bu yetkilerin TBMM tarafından yürütme organına devri hususunda ya hatırı sayılır itirazda bulunmamışlar ya da 55 yıl boyunca göreve gelen TBMM üyelerine ikna edici argümanlar sunamamışlardır.[29] Bakanlar Kurulu, 244 Sayılı Kanundan aldığı yetkileri ise 11 Haziran 1963 tarihinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilen 9 Temmuz 2018 tarihine kadar kullanmıştır.

TBMM 244 Sayılı Kanun ile hangi yetkileri Bakanlar Kuruluna tevdi etmiştir? Kanun'un 1. maddesi Bakanlar Kuruluna "[m]illetlerarası andlaşmaların parafe edilmesi, imzalanması . . . andlaşmalara katılma bildirilerinin yapılması için Türkiye Cumhuriyetinin

---

modüsvendiler ve ticaret anlaşmaları akdi ve bunların şümulüne giren maddelerin gümrük resimlerinde değişiklik yapılması ve anlaşmaya yanaşmayan devletler muvaredatına karşı tedbirler alınması hususunda Hükümete salahiyet verilmesi hakkında 1 Şubat 1956 tarihli ve 6653 sayılı Kanunun 1, 2 ve 3 üncü maddeleri ile Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı ihtisas müesseselerinin Ana Sözleşmeleri, Avrupa Ekonomik İş Birliği Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Münakit Ekonomik İş Birliği Anlaşması, Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Hükümetimiz tarafından imza edilmiş, veya edilecek sair andlaşma ve sözleşmelerin icaplarından olarak ilgili Hükümet ve teşekküller veya bunlar namına hareket edecek müesseseler ile kredi, yardım ve ödeme anlaşmaları akdine Hükümetin salahiyetli kılınması hakkında 20 Mayıs 1959 tarihli ve 7280 sayılı Kanunun 1, 2 ve 3 üncü maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır."

28 244 Sayılı Kanun'un "Andlaşmalarla ilgili Belgelerin Hazırlanması" ile ilgili 4. maddesi 1969 yılında 1173 Sayılı Kanun'un 8. maddesi ile değişikliğe uğramıştır. 1173 Sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi Ve Koordinasyonu Hakkında Kanun için bakınız, 17 Mayıs 1969 tarihli ve 13201 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13201.pdf (Erişim: 20.04.2021).

29 Yine de belirtmek gerekir ki, Türkiye İşçi Partisi, 244 Sayılı Kanun'un bazı maddelerinin 1961 Anayasasına aykırı olduğu gerekçesiyle o maddelerin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmış, Anayasa Mahkemesi ise dava neticesinde ilgili maddelerin Anayasaya aykırı olmadığı yönünde oy çokluğu ile karar vermiştir. Fakat, Türkiye İşçi Partisi, 244 Sayılı Kanun'la Bakanlar Kuruluna uluslararası sözleşmelerin fesih yetkisinin verilmesi hususunun bir iptalini talep etmemiştir. Anayasa Mahkemesi, E. 1963/311 K. 1965/12 RG. 24.12.1965 / 12185.

temsilcilerinin tayini ve bu temsilcilerin yetkilerinin tespiti . . .” yetkilerini vermiştir.[30] Kanun'un 2. maddesi ise hangi hallerde TBMM'nin bir kanun ile uluslararası bir sözleşmeyi uygun bulması gerektiğini düzenlemiştir.[31] Kanun ayrıca, uluslararası sözleşmeler ile ilgili belgelerin hazırlanmasını (4. madde), iktisadi, ticari, idari ve teknik sözleşmelerin yapılmasında hükümetin yetkisini (5. madde), NATO ile ilgili uluslararası sözleşmelerin yapılmasında hükümetin yetkisini (6. madde), ve uluslararası sözleşmelerde yer alan maddelerin gümrük resimleriyle ilgili olan hükümetin yetkisini (7. madde) düzenlemiştir.

244 Sayılı Kanun'un bu çalışmayı doğrudan ilgilendiren en önemli maddesi ise “Onaylama ve Sair Tasarruflar” başlıklı 3. maddedir. Bu maddenin Bakanlar Kuruluna geniş yetkiler veren 1. fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, bunlara katılma, bunların feshini ihbar etmemek suretiyle yürürlük süresini uzatma, Türkiye Cumhuriyeti'ni bağlayan bir Milletlerarası Andlaşmanın belli hükümlerinin yürürlüğe konulması için gerekli bildirileri yapma, milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tespit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve *bunları sona erdirme*, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle olur.”[32]

TBMM'nin her iki meclisinde de kabul edilip zamanın Cumhurbaşkanı (Cemal Gürsel) tarafından da onaylanan 244 Sayılı Kanun'un 3. maddesinin 1. fıkrasının düz (lafzi) anlamına bakıldığında, TBMM: (i) uluslararası sözleşmeleri onaylama[33] ve/veya uluslararası sözleşmelere katılma (çok taraflı sözleşmeler);[34] (ii) uluslararası sözleşmelerin yürür-

---

30 244 Sayılı Kanun'un 1. maddesi.

31 244 Sayılı Kanun'un 2. maddesi.

32 244 Sayılı Kanun'un 3. maddesi 1. fıkrası (vurgu eklendi).

33 Örnek olarak, 1964 yılında uluslararası sözleşmeleri onaylama yetkisi 6/3820 Sayılı “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma”nın onaylanmasına dair Karar ile Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmıştır. Bakınız, 17 Kasım 1964 tarihli ve 11858 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11858.pdf (Erişim: 20.04.2021).

34 Örnek olarak, 1968 yılında uluslararası sözleşmelere katılma yetkisi 6/10266 Sayılı “Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşmeye Şartlı Olarak Katılmamız Hakkında Karar” ile Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmıştır. Bakınız, 5 Ağus-

lük süresini uzatma;[35] (iii) uluslararası sözleşmelerin uygulama alanının değiştiğini tespit etme;[36] (iv) uluslararası sözleşmeleri askıya alma;[37] ve (v) uluslararası sözleşmeleri sona erdirme (iki taraflı sözleşmeler)[38]

---

tos 1968 tarihli ve 12968 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf (Erişim: 20.04.2021).

35 Örnek olarak, 2011 yılında uluslararası sözleşmelerin yürürlük süresini uzatma yetkisi 2011/1289 Sayılı ve "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) Arasında Bölgesel İşbirliği İçin Türkiye'de Bir UNIDO Merkezi Kurulmasına İlişkin Anlaşma'nın yürürlük süresinin" 5 yıl uzatılması ile Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmıştır. Bakınız, 15 Şubat 2011 tarihli ve 27847 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110215-14.htm (Erişim: 20.04.2021).

36 Örnek olarak, 2007 yılında sözleşmelerin uygulama alanının değiştiğini tespit etme yetkisi 2007/11787 Sayılı ve "Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişi Sorumluluğuna İlişkin 29 Temmuz 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'nin uygulama alanının, OECD Konseyi tarafından hazırlanan Beyan'a uygun olarak Hong Kong Özel İdari Bölgesi'ni kapsayacak biçimde tespit edilmesi" kararıyla Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmıştır. Bakınız, 22 Mart 2007 tarihli ve 26470 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070322-3.htm (Erişim: 20.04.2021).

37 Örnek olarak, 2003 yılında uluslararası sözleşmeleri askıya alma yetkisi 2003/5735 Sayılı ve "Türkiye ile Azerbaycan arasında vize muafiyetine ilişkin, . . . 28 Şubat 1992 tarihinde mektup teatisi yoluyla imzalanan ve 14/4/1992 tarihli ve 92/3042 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan Anlaşmanın 1 inci maddesinin uygulanmasının durdurulması" kararı ile Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmıştır. Bakınız, 3 Temmuz 2003 tarihli ve 25157 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030703.htm#4 (Erişim: 20.04.2021). Ayrıca, 5469 Sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunan Türkiye ile Suriye arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Anlaşması 6 Aralık 2011 tarihli ve 2011/2517 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile askıya alınmıştır. Bakınız, 14 Aralık 2011 tarih ve 28142 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2011/12/20111214-1-4.htm (Erişim: 20.04.2021).

38 2007 yılında bu yetki Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmış ve Türkiye 2007/12847 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Bulgaristan ile olan ikili anlaşmasını feshetmiştir. İlgili Bakanlar Kurulu Kararanın metni: "6 Temmuz 1994 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nın, 1/1/2007 tarihinden geçerli olmak üzere feshi; Dışişleri Bakanlığının 23/10/2007 tarihli ve HUMŞ/361 Sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 Sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 12/11/2007 tarihinde kararlaştırılmıştır." Bakınız, 7 Aralık 2007 tarihli ve 26723 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071207-3.htm (Erişim: 20.04.2021).

ve/veya uluslararası sözleşmelerden çekilme (çok taraflı sözleşmeler)[39] yetkilerinin *hepsini tek tek* açık bir şekilde Bakanlar Kuruluna devretmiştir. Bakanlar Kurulu da 33 ila 39. dipnotlarda belirtildiği üzere bu yetkilerin *hepsini tek tek* kullanmıştır. Bu Kanun ile, TBMM'nin Bakanlar Kuruluna devretmediği neredeyse tek yetki "onaylamayı bir kanunla uygun bulma" yetkisidir. Ki bu yetki, hem 1961 Anayasasında[40] hem de 1982 Anayasasında[41] açıkça TBMM'ye verilmiştir. Bu yetkinin 244 Sayılı Kanun ile yürütme organına devri yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine aykırılık teşkil edeceği açıktır.

Uluslararası sözleşmelerin onaylanmasının uygun bulunması hakkındaki yetki dışında kalan geniş yetkilerin TBMM tarafından yürütme organına devredilmesinin ve bu yetkilerin uzun yıllar boyunca yürütme organında kalmasının en önemli sebebi ise hem 1961[42] hem de 1982[43]

---

39 2007 yılında bu yetki Bakanlar Kurulu tarafından açıkça kullanılmış ve Türkiye 2007/12876 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkında Sözleşme' den çıkmıştır. İlgili Bakanlar Kurulu kararanın metni: "Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun 10 Eylül 1964 tarihli 8 numaralı Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkında Sözleşme'sinin Türkiye Cumhuriyeti bakımından sona erdirilmesi; Dışişleri Bakanlığının 1/11/2007 tarihli ve HUMŞ/1072 Sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 Sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 19/11/2007 tarihinde kararlaştırılmıştır." Bakınız, 7 Aralık 2007 Tarihli ve 26723 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071207-5.htm (Erişim: 20.04.2021).

40 1961 Anayasasının 65. maddesinin 1. fıkrası: "Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı Devletlerle ve milletlerarası kurullarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır."

41 1982 Anayasasının 90. maddesinin 1. fıkrası: "Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır."

42 1961 Anayasasının 6. maddesi "yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir." şeklinde düzenlerken, 105. maddesi ise "Başbakan, Bakanlar kurulunun başkanı olarak, Bakanlar arasında işbirliğini sağlar ve Hükumetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur." şeklinde düzenlenmiştir.

43 2017 Anayasa değişikliği öncesi 1982 Anayasasının 8. maddesi: "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir." 1982 Anayasası ilga edilen 112. maddesi ise "Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında işbirliğini

Anayasalarının Başbakan ve Bakanlar Kurulu'na "hükümetin genel siyasetinin yürütülmesi" yetki ve görevini vermesi olduğu açıktır.[44] Fakat unutulmamalıdır ki 3. maddede belirtilen uluslararası sözleşmelerin uygulama alanının değiştiğini tespit etme yetkisi, uluslararası sözleşmeyi bizzat değiştirebilme anlamına gelmemektedir.[45] Bakanlar Kurulunun bu yetkisi, sadece bir tespit yetkisi olup Bakanlar Kurulu; yürürlükte olan bir uluslararası sözleşmenin yapısını, hükümlerini tek başına değiştirme yetkisine sahip olmadığı anlaşılmalıdır.[46] Prensip olarak Bakanlar Kurulu, bir uluslararası sözleşmenin içeriğini ve/veya belirli hükümlerini sözleşmeye taraf olan devlet(ler) ile müzakere edip değiştirdiği durumda, ilgili değişiklik Anayasanın 90. maddesinin 1. fıkrasındaki hükme tabi olup TBMM'nin değişikliği bir kanun ile uygun bulması gerekmekteydi.[47]

Sonuç olarak 1963 yılından 2018 yılına kadar olan dönemde ufak bir değişiklik ile yürürlükte kalan 244 Sayılı Kanun, yürütmeye (Bakanlar Kuruluna) uluslararası sözleşmeleri hazırlama, imzalama, TBMM'de onaya sunma, uygulama, askıya alma yetkilerini tevdi ettiği gibi "bunları sona erdirme" yani uluslararası sözleşmeleri feshetme ve uluslararası sözleşmeden çıkma yetkilerini de vermiştir. Bakanlar Kurulu ise bu yetkileri 55 yıl boyunca *bilfiil* kullanmış,[48] ve bu süre içerisinde iktidara gelen partiler veya TBMM'de söz sahibi olan siyasi parti grupları bir anlamda bu yetkileri hükümetin genel politikaları çerçevesinde değerlendirmiş ve Bakanlar Kuruluna verilen yetkileri geri almamıştır.[49]

---

sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur." şeklinde düzenlenmiştir.

44 Bakınız, PAZARCI, s. 238.

45 Bakınız, adı geçen eser, s. 239.

46 Bakınız, adı geçen eser, s. 239.

47 Bakınız, adı geçen eser, s. 239.

48 Bakınız 33 ve 39 arasındaki dipnotlar.

49 Burada, "sukut tasdiktir" ilkesi veya benimsenmeyen uluslararası bir teamülün doğmasının engellenmesinde esas teşkil eden "sürekli itiraz" (persistent objection) ilkesi hatırlanmalıdır. Ve dolayısıyla, 1963-2018 yılları arasında TBMM'de görev yapan milletvekilleri bu maddeyi değiştirmediyse veya konunun uzmanları ve akademisyenler bu duruma itirazda bulunmadılarsa, Bakanlar Kuruluna verilen bu geniş yetkileri—özellikle uluslararası sözleşmelerin feshi veya uluslararası sözleş-

B. Cumhurbaşkanının Uluslararası Antlaşmalar Üzerindeki Yetkisi

1. 2017 Anayasa Değişikliği ile Yürütme Yetkisi ve Görevinin Cumhurbaşkanına İntikali

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin benimsendiği 6771 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" TBMM'de 142 ret oyuna karşı 339 oyla kabul edilmiş,[50] Cumhurbaşkanı'na gönderilmiş ve Cumhurbaşkanı ilgili Kanun'u halkoyuna sunulmak üzere 11 Şubat 2017 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlamıştır.[51] 6771 Sayılı Kanun 16 Nisan 2017 tarihinde ise halkın %51.4 evet oyu ile yasalaşmıştır.[52] 2017 tarihli Anayasa değişikliği ile—değişiklik hükümleri 2017 yılından sonra "birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte" başlamak üzere[53]—Türkiye yıllardır uygulayageldiği Parlamenter Sistem'den[54] Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçmiş ve yürütme yetkisi ve görevi cumhurbaşkanına verilmiştir.[55] Anayasa değişikliği ile Anayasa maddelerinde zikredilen "Bakanlar Kurulu" ibareleri "Cumhurbaşkanlığı" ibaresi ile değiştirilmiştir.[56] Cumhurbaşkanının yeni sistemde yürütmenin başı olarak görev ve yet-

---

melerden çekilme yetkileri—hükümetin genel siyasetinin yürütülmesi (yürütmeye ilişkin konular) kapsamında değerlendirmiş oldukları anlaşılmalıdır.

50 Demirci, Yasin, Anayasa değişikliği kabul edildi, Anadolu Ajansı, 21.01.2017, https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/3603 (Erişim: 20.04.2021).

51 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun için bakınız, 11 Şubat 2017 ve 29976 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm (Erişim: 20.04.2021)

52 UZUN, Yeşim & NİSAN, Fatma, "16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandum Sürecinin Ulusal Basındaki Haber Çerçevelenmesi Üzerine Bir Çalışma", İNİF E-DERGİ, C. 3, S. 1 , 2018, s. 163.

53 6771 Sayılı Kanun madde 18(a).

54 DOĞAN, Bayram, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Yasama Yetkisinin Devredilmezliği İlkesi Bağlamında Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 3, 2020, s. 966.

55 1982 Anayasası madde 8; 6771 Sayılı Kanun madde 8, 10 ve 16.

56 6771 Sayılı Kanun, madde 16: B.

kilerinin genel çerçevesi ise Anayasanın 104. maddesinde düzenlenmiştir.[57]

Anayasanın içinde yer alan Bakanlar Kurulu ile ilgili hükümlerin tek tek değiştirilmesi ve/veya kaldırılması, Cumhurbaşkanının yetkilerinin, sorumluluklarının ve seçiminin tespit edilmesi ve diğer maddelerde yapılan düzenlemeler, Anayasa metnini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne uyarlamıştır. Anayasa lafzının yeni sisteme uyarlanmasına karşın, tabiidir ki kanunların ve diğer mevzuatın düzenlenmesi/değiştirilmesi, 6771 Sayılı Anayasa değişikliği Kanun'u ile kendiliğinden gerçekleşememiştir. Örneğin, Anayasanın 8. ve 104. maddeleri yürütme yetki ve görevini açıkça Cumhurbaşkanına vermiş ve Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu ile ilgili diğer maddeler ilga olmuşken, 244 Sayılı Kanun hâlâ uluslararası sözleşmelerle alakalı yetkiyi Bakanlar Kuruluna vermiş olup bu gibi durumların da düzeltilmesi gerekmekteydi. Her ne kadar, 6771 sayılı Kanun'un 17. maddesinin G fıkrası "[k]anunlar ve diğer mevzuat ile Başbakanlık ve Bakanlar Kuruluna verilen yetkiler, ilgili mevzuatta değişiklik yapılıncaya kadar Cumhurbaşkanı tarafından kullanılır" ibaresi ile bu belirsizlik aşılmaya çalışıldıysa da çoğu kanun nihai olarak *tek tek* değişmek durumundaydı. Bu yüzden, Anayasa değişikliği Kanunu'nun 17. maddesinin B fıkrası TBMM'yi şu şekilde görevlendirmiştir: "[b]u Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu Kanunla yapılan değişikliklerin gerektirdiği Meclis İçtüzüğü değişikliği ile diğer kanuni düzenlemeleri yapar."[58]

Böylelikle, TBMM, Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişten kaynaklanan değişikliklerin diğer tüm kanunlara ve mevzuata yansımasını sağlamakla sorumlu tutulmuştur. TBMM ise 10 Mayıs 2018 tarihli ve 7142 Sayılı "6771 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Çeşitli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde

---

57 COŞKUN, Vahap, "16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi," C. 22, S. 36, 2017, s. 17-20.

58 6771 Sayılı Kanun madde 17.

Değişiklik Yapılması Konusunda Yetki Kanunu"[59] ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş için "yapılan değişikliklere uyum sağlamak üzere" Bakanlar Kuruluna mevzuatta değişiklik yapılması hususunda *birden fazla* kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi vermiştir.[60]

2. Mevzuatın KHK'ler ile Yeni Sisteme Uyarlanması ve 244 Sayılı Kanun'un Değişmesi

Bakanlar Kurulu, görev süresinin dolmasına kısa bir süre kala, 7142 Sayılı yetki kanunu gereği Türkiye'de uygulanan mevzuatın Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine uyum sağlaması amacıyla, 698,[61] 699,[62] 700[63] ve 703[64] No'lu KHK'leri çıkartmış, kanunlarda bulunan Bakanlar Kurulu ibarelerini Cumhurbaşkanı ibaresiyle değiştirmiş ve ge-

---

59 7142 Sayılı "6771 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Çeşitli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Konusunda Yetki Kanunu için bakınız, 18 Mayıs 2018 tarihli ve 30425 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/05/20180518-2.htm (Erişim: 26.03.2021).

60 7142 Sayılı Kanun'un 2. maddesine göre "Bakanlar Kuruluna verilen yetki, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının and içerek göreve başladığı tarihe kadar geçerlidir. Bu süre içinde Bakanlar Kurulu birden fazla kanun hükmünde kararname çıkarabilir."

61 2 Temmuz 2018 tarihli ve 698 No'lu 477 Sayılı Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname için bakınız, 4 Temmuz 2018 tarihli ve 30468 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180704-1.htm (Erişim: 21.04.2021).

62 14 Haziran 2018 tarihli ve 699 No'lu Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname için bakınız, 6 Temmuz 2018 Tarihli ve 30470 Sayılı Resmî Gazete (Mükerrer) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180706M1-1.pdf (Erişim: 21.04.2021).

63 2 Temmuz 2018 tarihli ve 700 No'lu Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname için bakınız, 7 Temmuz 2018 Tarihli ve 30471 Sayılı Resmî Gazete (2. Mükerrer) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707M2-1.pdf (Erişim: 21.04.2021).

64 2 Temmuz 2018 tarihli ve 703 No'lu Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname için bakınız, 9 Temmuz 2018 Tarihli ve 30473 Sayılı Resmî Gazete (3. Mükerrer) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf (Erişim: 21.04.2021).

rekli gördüğü maddelerde de ilgili değişiklikleri yapmıştır. KHK'ler ile yüzlerce kanun yeni sisteme adapte edilirken 244 Sayılı "Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması İle Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun" da hiç şüphesiz bu değişimden nasibini almıştır.

9 Temmuz 2018 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 703 No'lu KHK'nin 181. maddesinin (a) fıkrasına göre 244 Sayılı Kanun'un yeni adı: "Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun" olarak değişmiştir. İlgili maddenin (b) ve (c) fıkraları ise 244 Sayılı Kanun'un 5. ve 7. maddelerinin yeni sisteme uyarlanması için adı geçen maddelerde birtakım teknik değişikler yapmıştır. En önemli ve dikkat çekici değişiklik ise, 181. maddenin (ç) fıkrası ile 244 Sayılı Kanun'un—bir önceki bölümde detaylıca analiz edilen ve Bakanlar Kuruluna uluslararası sözleşmelerle alakalı geniş yetkiler veren—1. ve 3. maddelerinin *yürürlükten kaldırılmış* olmasıdır.[65] Sonuç olarak 1963 yılından beri yürütme organına uluslararası sözleşmeleri hazırlama, imzalama, TBMM'de onaya sunma, uygulama, askıya alma, feshetme veya sözleşmelerden çıkılmasına karar verme yetkilerini veren 244 Sayılı Kanun'un en önemli maddeleri 703 No'lu KHK ile yürürlükten kaldırılmış ve kanımızca bu yetkiler, yetkiyi 1963 tarihinde Bakanlar Kuruluna devreden TBMM'ye rücu etmiştir.

Tüm bu yasal değişiklikler mevzuatı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne adapte ederken 24 Haziran 2018 Pazar günü yapılan Cumhurbaşkanı ve 27. dönem Milletvekili Genel Seçimi[66] neticesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk Cumhurbaşkanı, halkın %52,59'unun oyunu almış;[67] 9 Temmuz 2018 tarihinde TBMM'de and

---

65 703 No'lu KHK'nin 181. maddesinin (ç) fıkrası, 244 Sayılı Kanun'un 1., 2., 3., 4., ve 6. maddelerini yürürlükten kaldırmıştır.

66 Bu seçimler, 2017 yılındaki Anayasa değişikliği sonrası yapılan ilk TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleridir.

67 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı ve 27.Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları için bakınız, Yüksek Seçim Kurulundan Duyuru https://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416D.pdf (Erişim: 21.04.2021).

içerek göreve başlamış;[68] aynı tarihte Bakanlar Kurulu lağvedilmiş ve Türkiye, fiilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçmiştir.[69]

3. 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

9 Temmuz 2018 tarihinde yürütme yetkisi ve görevini bizzat üstlenen Cumhurbaşkanı,[70] Anayasa ve kanunlardan kaynaklanan yetki ve görevlerini kullanmaya başlamıştır.[71] Özellikle, Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrası, Cumhurbaşkanı'na "*yürütme yetkisine ilişkin konularda*" kararname çıkartma yetkisi de vermiştir.[72] Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin hangi konularda düzenlenebileceği, hangi konularda *asla* kararname düzenlenemeyeceği, Cumhurbaşkanı Kararnamelerinin hükümleri ile kanunlarda yer alan hükümler arasında bir ihtilaf çıkması halinde kanunun hükümlerinin uygulanacağı ve nihai olarak TBMM'nin aynı konuda bir kanun çıkartmak suretiyle Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerini hükümsüz hale getirebileceği de yine Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrasında düzenlenmiştir.[73]

Cumhurbaşkanı yürütmeye ilişkin konularda "ilk elden düzenleme yapma"[74] yetkisini ilk olarak 10 Temmuz 2018 tarihinde 1 No'lu

---

68 Başkan Erdoğan yemin etti, Anadolu Ajansı, 09.07.2018, https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/baskan-erdogan-yemin-etti/1198770 (Erişim: 21.04.2021).

69 YENİAY, Lokman & YENİAY, Gülden, "Türk Hukukunda Yürütme Organının Düzenleme Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Anayasa Yargısı, C. 36, S. 1, 2019, s. 108.

70 Anayasa madde. 8: "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir."

71 Ayrıca, Anayasanın bazı maddelerinde (örneğin Anayasa madde 104, 106, 108 ve 118) hangi konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkartılması gerektiği düzenlenmiştir. Bakınız, Cemre AKYILMAZ, "2017 Anayasa Değişikliğine Göre Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XXIII, 2019, s. 194.

72 Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisinin sınırları için bakınız, YENİAY & YENİAY, s. 122-130; Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin yargısal denetimi için bakınız, ATAR, Yavuz, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi ve Anayasallık Denetimi", Anayasa Yargısı, C. 36 S. 1, 2019, s. 241-259; AÇIL, Murat, "2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri", İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 76 S. 2, 2018, s. 725–756.

73 1982 Anayasası, madde 104 (17).

74 Bakınız, AYM, T: 02/05/2018, E: 2017/143, K: 2018/40, § 4, RG, 13.05.2020, S. 31126, nakleden, DOĞAN, s. 977.

"Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi"ni Resmî Gazete'de yayımlamak suretiyle kullanmaya başlamıştır.[75] Bu çalışmayı doğrudan ilgilendiren 9 No'lu "Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ise 15 Temmuz 2018 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.[76] Denilebilir ki, 9 ila 15 Temmuz 2018 tarihleri arasında yürütmenin (Cumhurbaşkanının) uluslararası sözleşmeleri hazırlama, imzalama, TBMM'de onaya sunma, askıya alma, feshetme veya sözleşmeden çıkma ile alakalı kanuni ve/veya hukuki bir yetkisi bulunmamaktadır.[77] 15 Temmuz 2018 tarihli 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 9 Temmuz 2018 tarihinde yürüklükten kaldırılan ve dolayısıyla meclise iade edilen uluslararası sözleşmeler ile alakalı yetkiler yürütme yetkisine ilişkin konular olarak telakki edilmiş ve bu yetkilerin hemen hemen hepsi yeniden ama bu sefer kanun ile değil, daha düşük hukuki değere sahip Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile tesis edilmiştir.[78]

9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin içeriğine ve sistematiğine baktığımızda, 244 Sayılı Kanun ile oldukça benzer bir nitelik gö-

---

75 1 No'lu "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" için bakınız, 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf (Erişim: 20.04.2021).

76 9 No'lu "Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" için bakınız, 15 Temmuz 2018 tarihli ve 30479 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-6.pdf (Erişim: 20.04.2021).

77 244 Sayılı Kanun'un en önemli maddeleri 703 No'lu KHK ile ilga edildiğinden, 2018 yılından beri, Cumhurbaşkanı'nın uluslararası sözleşmelerin feshedilmesi veya sözleşmelerden çıkılması hususunda hâlâ *kanuna* dayalı bir yetkisi bulunmamaktadır. Bakınız, COLARES, Juscelino F. & DURMUŞ, Mustafa T., "TURKSWITCH: The Tariff-Leverage and Legal Case for Turkey's Switch from EU–Turkey Customs Union to FTAs with the European Union and Beyond", Journal of International Economic Law, C. 22, S. 1, 2019, s. 113. 244 Sayılı Kanun'un en önemli maddeleri—o maddelerdeki Bakanlar Kurulu ibarelerinin Cumhurbaşkanı ile değiştirileceğine—ilga edilip bunun yerine aynı yetkilerin 6 gün sonra 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenme ihtimali yazarların gözünden kaçmış, ve analizlerinde 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ni dikkate alamamışlardır.

78 Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin normlar hiyerarşisindeki yeri için bakınız, ASLAN, Volkan, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Kanunlara Uygunluğunun Denetimi ve Çeşitli Hususların Kararname İle Düzenleneceğinin Kanunlarda Belirtilmesi Üzerine", Anayasa Yargısı, C. 36, S. 1, 2019, s. 145-152.

rülmektedir.[79] 244 Sayılı Kanun'un 1. maddesinde Bakanlar Kuruluna verilen yetkiden farksız olarak 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 1. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "[m]illetlerarası andlaşmaların parafe edilmesi, imzalanması, nota teatisine konu teşkil etmesi veya bu andlaşmalara katılma bildirilerinin yapılması için atanacak Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri ve bu temsilcilerin yetkileri, Cumhurbaşkanı kararıyla belirlenir. Bu kararlar, Resmî Gazete'de yayımlanmaz."[80] Görüldüğü üzere, 244 Sayılı Kanun'un ve 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 1. maddeleri neredeyse aynı dili kullanmışlardır.[81] Buradaki tek önemli fark, tahmin edilebileceği üzere, 244 Sayılı Kanun ile yetki Bakanlar Kuruluna, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ise yetki Cumhurbaşkanına verilmiştir.

244 Sayılı Kanun'a benzer şekilde 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 2. maddesi de hangi hallerde TBMM'nin kanun ile uluslararası sözleşmeleri uygun bulması gerektiğini, hangi hallerde ise sözleşmelerin doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından onaylanabileceğini düzenlemiştir.[82] 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ayrıca, uluslararası sözleşmelerin yayımını (4. madde), hazırlık çalışmalarını (5. madde), TBMM'ye gönderilecek uluslararası sözleşmeleri (6. madde), NATO ile ilgili uluslararası sözleşmelerin yapılmasında Cumhurbaşkanının yetkisini (7. madde) düzenlemiştir.[83]

9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin "Onaylama" başlığıyla hazırlanan 3. maddesinin 1. fıkrası ise aşağıdaki şekildedir:

"Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, bunların feshini ihbar etmemek suretiyle yürürlük süresini uzatma, Türkiye Cumhuriyeti'ni

---

79 Bakınız, ASLAN, dipnot 10.

80 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 1. madde.

81 Metinde alıntı yapılan 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 1. maddesi ile karşılaştırmanın daha kolay yapılabilmesi için bakınız, 244 Sayılı Kanun'un 1. maddesi: "Milletlerarası andlaşmaların parafe edilmesi, imzalanması veya nota teatisine konu teşkil etmesi veyahut bu andlaşmalara katılma bildirimlerinin yapılması için Türkiye Cumhuriyeti temsilcilerinin tayini ve bu temsilcilerin yetkilerinin tesbiti, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle olur. Bu kararnameler, Resmî Gazetede yayınlanmaz."

82 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 2. madde.

83 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 4., 5., 6., ve 7. maddeler.

bağlayan bir milletlerarası andlaşmanın belli hükümlerinin yürürlüğe konulması için gerekli bildirileri yapma, milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tespit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve bunları sona erdirme, *Cumhurbaşkanı kararı* ile olur."[84]

9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesinin 1. fıkrası ile makalenin II.A kısmında ayrıntılı analiz edilen 244 Sayılı Kanun'un 3. maddesinin 1. fıkrasının benzerliğini gözler önüne serebilmek için 244 Sayılı Kanun'un 3. maddesinin burada tekrar zikredilmesinde fayda görülmektedir:

"Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, bunlara katılma, bunların feshini ihbar etmemek suretiyle yürürlük süresini uzatma, Türkiye Cumhuriyeti'ni bağlıyan bir Milletlerarası Andlaşmanın belli hükümlerinin yürürlüğe konulması için gerekli bildirileri yapma, milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tesbit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve bunları sona erdirme, *Bakanlar Kurulu kararnamesiyle* olur."[85]

Bu iki fıkranın karşılaştırılması neticesinde görüyoruz ki bu iki fıkra neredeyse birebir aynı lafza sahiptir. 244 Sayılı Kanun'unda olup da 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde yer verilmeyen tek husus "bunlara [uluslararası sözleşmelere] katılma" ibaresidir. Ayrıca, 244 Sayılı Kanun; Bakanlar Kurulunu, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ise Cumhurbaşkanını yetkilendirmiştir. Sonuç olarak 11 Haziran 1963 tarihinden 9 Temmuz 2018 tarihine kadar 55 yıl boyunca yürütmede (Bakanlar Kurulunda) olan uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkisi, 6 gün boyunca tüm yetkilerin asli sahibi olan TBMM'ye tabiri caiz ise ödünç bırakılmış, 15 Temmuz 2018 tarihinde ise bu yetki, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile tekrar yürütmeye (Cumhurbaşkanına) geçmiştir.

Buradaki en dikkat çekici husus ise şudur: 7142 Sayılı Kanun'a göre Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş için mevzuat uyumu sağlanması maksadıyla KHK kullanarak kanunlarda değişiklik yapma

---

84 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 3. madde, 1. fıkra (vurgu eklendi).

85 244 Sayılı Kanun 3. madde 1. fıkra (vurgu eklendi).

yetkisine sahip olan Bakanlar Kurulu, 244 Sayılı Kanun'un 1 ve 3. maddelerinde yer alan "Bakanlar Kurulu Kararnamesi" ibareleri ile "Cumhurbaşkanı Kararı" ibarelerini yer değiştirme yetkisine sahipken[86] bu maddeleri neden ilga etmiştir? Kanaatimize göre, Bakanlar Kurulu 244 Sayılı Kanun'un dilinde uyarlama yapacağına, ihtimaldir ki 244 Sayılı Kanun'un bizce en önemli maddelerini sehven yürürlükten kaldırmıştır çünkü 9 Temmuz 2018 tarihinde 703 No'lu KHK ile ilgili maddelerin yürürlükten kaldırılmasına rağmen, *bundan sadece 6 gün sonra*, 15 Temmuz 2018 tarihinde 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi *aynı* sistematikle *aynı* hükümleri *aynı* maddelerde *aynı* dili kullanarak tekrar düzenlemiştir. Fakat bu sefer Cumhurbaşkanı, feshetme ve ayrılma yetkileri de dahil, uluslararası sözleşmeler hakkında neredeyse tüm yetkilerini kanundan değil; kendi yayımladığı, kanundan daha düşük bir norm olan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nden almaktadır.

Yine de vurgulamak gerekir ki 1963 yılında TBMM; uluslararası sözleşmelerle alakalı—onaylamayı uygun bulma hariç—konuları *yürütmeye ilişkin konular* olarak telakki etmiş ve yürütmeyi bu anlamda yetkilendirmiştir. Bakanlar Kurulu da yürütme organı olarak 2018 yılına kadar 55 yıl boyunca bu yetkileri kullanmıştır. Kaldı ki 2018 yılında bu yetkiler bizzat TBMM tarafından da yürürlükten kaldırılmamıştır. Bu yetkilerin 1963 yılında Bakanlar Kuruluna verilmesi, 55 yıl boyunca aralıksız Bakanlar Kurulunda kalması ve TBMM'nin bu yetkileri bu süre içinde geri almaması gösteriyor ki bu yetkiler tamamıyla Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrasında belirtilen, *yürütme yetkisine ilişkin*, hükümet etmekle alakalı konulardır.

Bununla beraber, Cumhurbaşkanı her ne kadar haklı olarak uluslararası sözleşmeleri hazırlama, imzalama, TBMM'de onaya sunma, uygulama, askıya alma, bunları feshetme veya bunlardan çıkma konularını yürütme yetkisine ilişkin konular olarak değerlendirmiş ve bu konuda 9

---

[86] Bu duruma örnek teşkil edebilecek yüzlerce değişiklikten sadece bir tanesi için bakınız, 703 No'lu KHK'nin 159 uncu maddesi. Bu madde, 1173 Sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun'un Dış iktisadi münasebetlerin yürütülmesinde ahenk ve işbirliği başlıklı "2 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "Bakanlar Kurulu kararnamesiyle" ibareleri "Cumhurbaşkanı kararıyla" şeklinde ve ikinci fıkrasında yer alan "Bakanlar Kurulu kararnamesinde" ibaresi "Cumhurbaşkanı kararında" şeklinde değiştirilmiştir."

No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkartmışsa da, Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrası gereği TBMM, *her zaman*, Cumhurbaşkanlığı'nın çıkartmış olduğu kararnamelerde düzenlenen—dolayısıyla yürütme yetkisine ilişkin—konularda kanun çıkartma yetkisine haizdir ve TBMM'nin istemesi halinde 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümsüz hale gelebilecektir.[87] Anayasanın bu hükmünün mefhum-u muhalifi yöntemiyle yorumlanmasından da anlaşılacağı gibi TBMM daha önce çıkarılan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile aynı konuda kanun *çıkartmamış* ise TBMM bu konuda bir kanun çıkartana kadar, TBMM'nin ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ni zımnen de olsa kabul etmiş olduğu düşünülmektedir.[88]

Son olarak, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkralarının ve 6. maddesinin (2) numaralı fıkrasının 1982 Anayasanın 2, 6, 7, 88, 90 ve 104. maddelerine aykırılık iddiasıyla, 2018 yılında, yürütmenin durdurulması talebiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmış ve Anayasa Mahkemesi ilgili maddelerin Anayasaya aykırı olmadığı yönünde ve iptal taleplerinin reddine karar vermiştir. Burada önemli olan nokta, söz konusu soyut norm denetimi için açılan davada, Cumhurbaşkanına uluslararası sözleşmelerden ayrılma veya bunları feshetme yetkisi tanıyan *3. maddenin 1. fıkrasının iptali istenmemiştir*.[89] Ayrıca, Anayasa Mahkemesi bu davaya ilişkin kararında "[y]asama organının andlaşmalara ilişkin yetkisi ise andlaşmanın onaylanmasını bir kanunla uygun bulmaktan ibarettir" demek suretiyle pozitif hukukumuza göre TBMM'nin uluslararası sözleşmelerle alakalı *tek* yetkisini belirtmiştir.[90]

Yukarıda sıralanan tüm nedenlerden dolayı 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin hukuka uygun olduğu mülahaza edilmektedir. Dolayısıyla, mevcut duruma göre Cumhurbaşkanı; herhangi bir uluslararası sözleşmeyi hazırlama, imzalama, TBMM'de onaya sunma, uygu-

---

87 1982 Anayasası madde 104 (17).

88 Burada, Anayasa Mahkemesinin Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri üzerinde Anayasanın 148 ve 152 maddeleri gereğince soyut ve somut norm denetimi yapabilmesi elbette ki göz ardı edilmemelidir.

89 AYM, T. 25/06/2020, E. 2018/126, K. 2020/32, RG, T. 29.07.2020, S. 31200.

90 AYM, T. 25/06/2020, E. 2018/126, K. 2020/32, § 23, RG, T. 29.07.2020, S. 31200.

lama, askıya alma yetkilerine sahip olduğu gibi Türkiye'nin ulusal çıkarına aykırı olduğunu düşündüğü uluslararası sözleşmeleri sona erdirme ve uluslararası sözleşmelerden çıkma yetkilerine de sahiptir.

III. TÜRKİYE'NİN İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NDEN AYRILMASININ HUKUKİ ANALİZİ

A. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Ayrılma Kararının Yetki Yönünden Değerlendirilmesi

Yukarıda Cumhurbaşkanı'nın uluslararası sözleşmeler üzerinde tasarruf ve özellikle uluslararası sözleşmelerden ayrılma yetkisini tespit ettikten sonra, 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshi konusunu değerlendirmek gerekmektedir.

Şüphesiz, aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet dünyanın en yaygın problemleri arasındadır. Problemin ehemmiyetini anlayabilmek için Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine bakılması yeterlidir. Bu verilere göre, dünya genelinde her üç kadından biri hayatı boyunca en az bir defa fiziksel ya da cinsel saldırıyla karşılaşmaktadır.[91] Maalesef, Türkiye de bu problemin en yaygın olduğu ülkeler arasında yer almaktadır.[92] Bu problemin şiddetini azaltmak için Türkiye, hem uluslararası sözleşmelere taraf olmasına, hem de iç hukukta birtakım düzenlemeler yapmasına rağmen[93] bu hususta gözle görülür bir mesafe kaydedememektedir. Şu-

---

91 Violence Against Women, Key Facts, World Health Organization, 9 Mart 2021, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women, (Erişim: 05.07.2021).

92 Ayşe Sayın, TBMM'ye Sunulan Hacettepe Araştırması: 10 Kadından 4'ü Şiddete Maruz Kalıyor, BBC Türkçe, 29.04.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56927855 (Erişim: 05.07.2021); WHO European Region Fact Sheet Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018, World Health Organization, 2021, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/341602/WHO-SRH-21.9-eng.pdf, (Erişim: 05.07.2021). Dünya genelindeki durumu gösteren en güncel rapor için bakınız, Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018, World Health Organization, Publication, 9 Mart 2021, https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256, (Erişim: 05.07.2021).

93 Örneğin, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi; 6284 Sayılı Ailenin Ko-

rası bir gerçektir ki kadına yönelik şiddet her gün artarak devam etmekte ve bu hususun mutlak surette önlenmesi gerekmektedir. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin engellenmesi konularında İstanbul Sözleşmesi'nin mağdurlar için faydalı ve failler için caydırıcı olduğu hususunda literatürün kahir ekseriyeti hemfikir olsa da,[94] İstanbul Sözleşmesi'nde düzenlenen bazı hususların insan fıtratına aykırı ve İslam'ın temel değerleriyle çeliştiği ve bu yüzden İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması gerektiği de savunulmuştur[95]—ki bu argümanlar 3718 Sayılı Karar'ın bizce nedenini teşkil etmektedir. Takdir edilir ki neredeyse her gün bir kadın cinayeti yaşanan bir ülkede[96] kadınların yaşam hakkını bu kadar yakından ilgilendiren bir Karar'ın haklı sebebinin makul olup olmadığı ve 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un İstanbul Sözleşmesi'ne ihtiyaç bırakmayacak derecede yeterli olup olmadığı konuları kapsamlı ve derin analizler gerektirmekte ve dolayısıyla ayrı bir çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Bu yüzden bu çalışma, 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'nın hukuka uygun olup olmadığına odaklanmıştır.

---

runması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun; ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

94 Bakınız, BAYRAKTAR, s. 91-95; KAYA-KIZILIRMAK, Cansu, "İstanbul Sözleşmesi'nin Genel İlkeleri Işığında 6284 Sayılı Kanun'un 4. Maddesi Uyarınca Hakim Tarafından Verilebilecek Koruyucu Tedbirler," Public and Private International Law Bulletin, C. 40, S. 2, 2020, s. 629-652; AYHAN, Tutku, "Protecting the Woman or the Family? Contradiction Between the Law and Its Practice in Violence Against Woman Cases in Turkey", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 1, 2017, s. 143-146; ZERE, Fatih, "İstanbul Sözleşmesinin, Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Etkisinin Siyasi Parti Kadın Kolları Üyeleri Açısından Değerlendirilmesi", Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 2, 2021, s. 629-634; GRANS, Lisa, "The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence", Human Rights Law Review, C. 18, S. 1, 2018, 133–155; DE VIDO, Sara, "The Ratification of the Council of Europe İstanbul Convention by the EU: A Step Forward in the Protection of Women from Violence in the European Legal System", European Journal of Legal Studies, C. 9, S. 2, 2017, s. 69-102.

95 Bakınız, DURSUN, Akif, "İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 19, 2020, s. 41-68.

96 Bakınız, Cankut TAŞDAN, Kadın Cinayeti İstatistikleri Rapora Yansıdı, Anadolu Ajansı, 05.04.2019, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kadin-cinayeti-istatistikleri-rapora-yansidi/1443092, (Erişim: 05.07.2021).

Öncelikle, 20 Mart 2021 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan bu karar bir idari işlemdir. Anayasanın 125. maddesi mucibince idari işlemlere karşı yargı yolu açık olup[97] Cumhurbaşkanının kararlarının hukuka uygunluğunu Danıştay denetlemektedir. Makalenin II. kısmında değinildiği üzere, Cumhurbaşkanının TBMM'de onaylanması uygun bulunmuş olan İstanbul Sözleşmesi'nden Türkiye'yi TBMM'nin onayını almadan çıkarmasının yetki ve usulde paralellik ilkesine aykırılık teşkil ettiği iddiasıyla 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'nın iptali için Danıştay'da dava açılmış; bu davada ayrıca 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'nın yürütmesinin durdurulması ve 9 No'lu Cumhurbaşkanı Kararnamesi'nin 3. maddesinin 1. fıkrasında yer alan ve Cumhurbaşkanına Türkiye'yi uluslararası sözleşmelerden çekme yetkisi veren ibarenin de Anayasaya aykırılığı iddiasıyla somut norm denetiminin yapılması istenmiştir.

9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesinin 1. fıkrasındaki Cumhurbaşkanına uluslararası sözleşmelerden çekilme ve/veya uluslararası sözleşmeleri sona erdirme yetkileri veren kısımların Anayasaya aykırılığı iddialarına bakıldığında, yukarıda da ispat edildiği üzere, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 1963 yılında TBMM'nin bizzat yürütme organı olarak Bakanlar Kuruluna verdiği, Bakanlar Kurulunun 55 yıl bilfiil kullandığı, ayrıca TBMM'nin kendi idaresi ve isteği ile yürütme organından geri almadığı yetkileri düzenlemiştir. Danıştay ve gerekirse de Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrası uyarınca bu düzenlemeleri yürütme yetkisine ilişkin konular kapsamında değerlendirilmelidir.

Yetki ve usulde paralellik iddialarına baktığımızda, 1963-2018 yılları arasında göreve gelen muhtelif Bakanlar Kurulları; uluslararası sözleşmeleri hazırlama, imzalama, TBMM'de onaya sunma, uygulama, askıya alma yetkilerini kullanmanın yanı sıra, Türkiye'yi uluslararası sözleşmelerden çekerken de 244 Sayılı Kanun'un 3. maddesinin 1. fıkrasındaki yetkiyi TBMM'den bir uygunluk/yetki/rıza almadan kullanmışlar-

---

97 1982 Anayasasının 125. maddesi şu şekildedir: "İdarenin her turlu eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu acıktır. … Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sinirli olup, hiçbir surette yerindelik denetimi seklinde kullanılamaz."

dır. Aşağıda verilecek somut örnekler yürütme organının bu yetkiyi defaatle kullandığını, bu uygulamaların yetki ve usulde paralellik ilkesine aykırı sayılmadığını ve bu konunun bu yüzden yürütme yetkisine ilişkin—ve dolayısıyla—Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenebilecek bir konu olduğunu bir kez daha gözler önüne serilecektir.

Türkiye'nin 1956 yılında taraf olduğu—TBMM'nin de 6749 Sayılı Kanun[98] ile "tasdik" ettiği—"Berat Taleplerinde Aranan Formalitelere Müteallik Avrupa Anlaşması ile İhtira Beratlarının Milletlerarası Tasnifi Hakkında Avrupa Anlaşması," Bakanlar Kurulunun 97/9997 Sayılı ve 17 Eylül 1997 tarihli Kararı ile Türkiye bakımından sona erdirilmiştir.[99] Bir diğer örnek, 10 Eylül 1964 tarihinde Paris'te imzalanan ve 1043 Sayılı Kanun[100] ile TBMM'nin onaylanmasını uygun bulduğu, "Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkındaki Sözleşmesi," 2007/12876 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile sona erdirilmiştir.[101]

---

98 "Berat Taleplerinde Aranan Formalitelere Mütaallik Avrupa Anlaşması ile İhtira Beratlarının Milletlerarası Tasnifi Hakkında Avrupa Anlaşmasına İştirak Edilmesine Dair Kanun" için bakınız, 29 Haziran 1956 tarihli ve 9345 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9345.pdf (Erişim: 18.04.2021).

99 97/9997 Sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre: "26/6/1956 tarihli ve 6749 sayılı Kanunla katıldığımız: 1 — "İhtira Beratlarının Milletlerarası Tasnifi Hakkında Avrupa Anlaşması"nın 1 Ekim 1996, 2 — "Berat Taleplerinde Aranan Formalitelere Müteallik Avrupa Anlaşması"nın 1 Ocak 1996, tarihinden geçerli olmak üzere sonra erdirilmesi; Dışişleri Bakanlığı'nın 1/8/1997, 11/9/1997 tarihli ve KEGY-I-3917, 4590 sayılı yazılan üzerine, *31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre*, Bakanlar Kurulu'nca 17/9/1997 tarihinde kararlaştırılmıştır." (vurgu eklendi). Bakanlar Kurulunun 97/9997 Sayılı ve 17 Eylül 1997 tarihli kararı için bakınız, 15 Ekim 1997 tarihli ve 23141 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23141.pdf (Erişim: 18.04.2021).

100 1043 Sayılı "Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkındaki Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" için bakınız, 22 Nisan 1968 tarihli ve 12881 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12881.pdf (Erişim: 21.04.2021).

101 2007/12876 Sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre: "Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun 10 Eylül 1964 tarihli 8 numaralı "Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkında Sözleşme"sinin Türkiye Cumhuriyeti bakımından sona erdirilmesi; Dışişleri Bakanlığının 1/11/2007 tarihli ve HUMŞ/1072 Sayılı yazısı üzerine, *31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre*, Bakanlar Kurulu'nca 19/11/2007 tarihinde kararlaştırılmıştır." (vurgu eklendi). Bakanlar Kurulunun 2007/12876 Sayılı 19 Kasım 2007 tarihli kararı için bakınız, 7 Aralık 2007 tarihli ve 26723 Sayılı Resmî Gazete

2008/13353 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de bu sözleşmeden çekilme tarihi 30 Eylül 2010 olarak belirlenmiştir.[102] Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 2008 yılında imzalanan ve 6077 Sayılı Kanun[103] ile yine TBMM'nin onaylanmasını uygun bulduğu "2007 Uluslararası Kahve Anlaşması"ndan Türkiye, 2016/9318 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile çekilmeye karar vermiş,[104] 2017/9873 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de bu sözleşmeden çekilme tarihi 12 Şubat 2017 olarak belirlenmiştir.[105]

Bakanlar Kurulları yukarıda adı geçen uluslararası sözleşmelerden ayrılma kararlarını verirken hepsinde 244 Sayılı Kanun'un 3. maddesindeki yetkiyi kullandığını kararlarında belirtmişler ve TBMM'de onaylanan bu sözleşmelerden Türkiye'yi çıkarırken TBMM'nin rızasına ihtiyaç duymamışlardır.[106] Yapılan bu işlemlerin yetki ve usul yönünden iptal edilmemiş ve bu işlemlere ciddi itirazların gelmemiş olması gösteriyor ki 244 Sayılı Kanun çok taraflı uluslararası sözleşmelerden ayrılma ve iki taraflı uluslararası sözleşmeleri feshetme yetkilerini açıkça yürütme organına vermiş ve yürütme de bu yetkileri *TBMM'nin rızasına ihtiyaç duymaksızın* defaatle kullanmıştır. Yürütme organı olarak Bakanlar Ku-

---

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071207-5.htm (Erişim: 21.04.2021).

102 2008/13353 Sayılı ve 28 Şubat 2008 tarihli Bakanlar Kurulu kararı için bakınız, 21 Mart 2008 tarihli ve 26823 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2008/03/20080321-2.htm (Erişim: 21.04.2021).

103 6077 Sayılı "2007 Uluslararası Kahve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" için bakınız, 30 Kasım 2010 tarihli ve 27771 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101130-19.htm (Erişim: 21.04.2021).

104 2016/9318 Sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre: "24/1/2011 tarihli ve 2011/1365 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan "2007 Uluslararası Kahve Anlaşması'ndan ülkemizin çekilmesi; Dışişleri Bakanlığının 15/8/2016 tarihli ve 11270401 sayılı yazısı üzerine, *31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3'üncü maddesine göre*, Bakanlar Kurulu'nca 3/10/2016 tarihinde kararlaştırılmıştır." (vurgu eklendi). Bakanlar Kurulunun 2016/9318 Sayılı ve 3 Ekim 2016 tarihli kararı için bakınız, 30 Ekim 2016 Tarihli ve 29873 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2016/10/20161030-2.pdf (Erişim: 21.04.2021).

105 2017/9873 Sayılı "2007 Uluslararası Kahve Anlaşması"ndan ülkemizin çekilme tarihinin 12 Şubat 2017 olarak tespit edilmesi hakkında Karar için bakınız, 21 Mart 2017 tarihli ve 30014 Sayılı Resmî Gazete https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/ 2017/03/20170321-2.pdf (Erişim: 21.04.2021).

106 İlgili kararların metinleri için bakınız, 99, 101 ve 104 numaralı dipnotlar.

rulu uluslararası sözleşmelerle alakalı yetkileri 1963 ile 2018 arasında kullanabiliyorken ve bu durum yetki ve usulde paralellik ilkesine aykırı sayılmıyorken, 2018 sonrası yürütmenin başı olan ve Bakanlar Kurulunun bütün yetkilerini kullanabilen Cumhurbaşkanının,[107] 3718 Sayılı Kararı'nın yetki ve usul açısından hukuka aykırı olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti iç hukukuna göre, uluslararası sözleşmelerden çekilmeye veya uluslararası sözleşmeleri tek taraflı feshetmeye karar verme yetkisi Cumhurbaşkanındadır. Türkiye'nin ulusal çıkarı bulunan durumlarda[108] Cumhurbaşkanı, bir Cumhurbaşkanı kararı ile bu yetkisini kullanabilmektedir. Bununla beraber, Cumhurbaşkanı her ne kadar iç hukuktan kaynaklanan uluslararası sözleşmelerden ayrılma veya bunları feshetme yetkilerine sahip ve hatta ulusal çıkar gereği böyle bir işlem tesis etmek zorunda da olsa Cumhurbaşkanı aynı zamanda uluslararası hukuka uygun adım atmakla mükelleftir zira, bir ülkenin uluslararası sözleşmelerden çekilmesi veya uluslararası sözleşmeleri tek taraflı feshetmesi uluslararası hukuka da uygun bir zemin olduğu müddetçe mümkündür. Aşağıda, 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'yla Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılmasının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı incelenecektir.

B. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Ayrılmasının Uluslararası Hukuka Uygunluğu

Uluslararası hukukun en önemli kaynağı uluslararası sözleşmelerdir. 1969 VAHS; uluslararası sözleşmelerin yapılış seklini, kapsamını, imzalanmasını, yürürlüğe girmesini, uygulanmasını, yorumlanmasını, değiştirilmesini, geçersizlik durumlarını, sona ermesini ve yürürlüğünün durdurulmasını tek tek düzenlemiştir.[109] Dolayısıyla, bir uluslararası sözleşmenin uluslararası hukuka uygun bir şekilde sonlandırılabilmesi için VAHS'in hükümlerinin incelenmesi ve uluslararası sözleşmelerden çıkmanın veya bunlara son vermenin *yasal zeminin* olup olmadı-

---

107 Bakınız, 6771 Sayılı Kanun'un 17. maddesinin G fıkrası.

108 Daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılmasının Türkiye'nin ulusal çıkarına uygun olup olmadığı tartışmaları bu makalenin kapsamı dışındadır.

109 Bakınız, VAHS, maddeler: 6-18, 24, 26-27, 28-33, 39-41, 42-45, 46-53, 54-65.

ğının değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin VAHS'e taraf olmaması, VAHS'te düzenlenen hükümlerden muaf olacağı anlamına da gelmeyecektir; zira VAHS uluslararası sözleşmelerle alakalı uygulanagelen uluslararası teamül hukukunun kodifiye edilmiş hali olduğu için Türkiye de VAHS'in çoğu hükmü ile bağlıdır.[110] VAHS'e göre uluslararası sözleşmelerin sona erdirilmesi: (i) tarafların ortak iradeleri ile; (ii) tarafların tek-taraflı iradeleri ile; veya (iii) bazı olaylar—anlaşmaların uygulanmasının olanaksız kılınması, anlaşma koşullarında köklü değişimler,[111] diplomatik ilişkilerin kesilmesi veya milletlerarası genel hukukunun yeni bir emredici normunun ortaya çıkması—sonucu gerçekleşebilmektedir.[112]

İstanbul Sözleşmesi'ni incelediğimizde ise—VAHS'in 54. maddesinde belirtilen şekilde[113]—sözleşmeye taraf olan ülkelerin tek taraflı irade açıklamak suretiyle sözleşmeden çıkabilmeleri mümkün kılınmıştır. İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesinin 1. fıkrasına göre: "[t]araflardan herhangi biri, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine yapacağı bir bildirimle, herhangi bir zaman bu Sözleşmeyi feshedebilir."[114] Aynı maddenin 2. fıkrası ise: "sözleşmenin feshi, konuya ilişkin bildirimin Genel Sekretere ulaştırıldığı tarihten itibaren üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir." ibaresi ile sözleşme-

---

110 JOHNSON, William P., "Turkey's Accessıon to The CISG: The Sıgnıfıcance for Turkey and for Sales Transactıons with U.S. Contractıng Parties", Ankara Law Review, C. 8. S. 1, 2011, s. 13.

111 Anlaşma koşullarında köklü değişimler (rebus sic stantibus veya fundamental change of circumstances) argümanının, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile 1963 tarihinde imzaladığı Ankara Ortaklık Anlaşması neticesinde 1995'te kurulan ve 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nden, Türkiye'nin çıkması esnasında kullanılabileceğini tartışan makale için bakınız, COLARES & DURMUŞ, s. 113-116.

112 Bakınız, PAZARCI, s. 229-234

113 VAHS, madde 54: "Bir andlaşmanın sona erdirilmesi veya bir tarafın çekilmesi aşağıdaki gibi olabilir:

a- andlaşma hükümlerine göre;

b- herhangi bir zamanda diğer akit Devletlerle istişare ettikten sonra bütün tarafların rızası ile."

114 İstanbul Sözleşmesi, madde 80 (1). Metnin İngilizcesi şu şekildedir: "Any Party may, at any time, denounce this Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe."

den ayrılan ülke için sözleşmenin hükümlerinin ne zaman sona ereceği belirlenmiştir.[115]

20 Mart 2021 tarihli ve 31429 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 19 Mart 2021 tarihli ve 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı[116] ile, Türkiye İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesinin 1. fıkrasından kaynaklanan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme hakkını kullanmış ve Sözleşmenin 80. maddesinin 2. fıkrasına göre Avrupa Konseyi'ne 23 Mart 2021 tarihinde bildirimde bulunmuştur.[117] Bunun sonucunda, İstanbul Sözleşmesi'nin feshi, Türkiye için 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.[118] Sonuç olarak, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden tek taraflı olarak çıkma işlemi uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmiş ve bu hususta Türkiye Cumhuriyeti izlemesi gereken hukuki yolları izlemiştir. Bilindiği kadarıyla, usul yönünden Avrupalı makamlardan bir itiraz da gelmemiştir.

SONUÇ

244 Sayılı Kanun'la TBMM tarafından yürütme organına verilen sözleşmeleri feshetme ve sözleşmelerden ayrılma da dahil uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkileri, 2018 yılında çıkarılan 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yine yürütme organında kalmıştır. Bu geniş yetkiler, 1963-2018 arasında, 55 yıl boyunca yürütme organı olarak Bakanlar Kurulu tarafından tek tek kullanılmış, 2018'den bu yana da yürütme organı olarak Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı, iç hukuktan aldığı Türkiye'yi uluslararası sözleşmelerden ayırabilme yetkisini, uluslararası hukuka da uygun biçimde, 19

---

115 İstanbul Sözleşmesi, madde 80 (2). Metnin İngilizcesi şu şekildedir: "Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of the notification by the Secretary General."

116 Bakınız, dipnot 9.

117 İstanbul Sözleşmesi'ne alaka duyan ülkelerin ilgi durumlarını gösteren tablo için bakınız, Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 210 (Council of Europe Convention on Preventing And Combating Violence Against Women And Domestic Violence), Status As of 07/04/2021, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?p_auth=CP6HTSep (Erişim: 22.04.2021).

118 Adı geçen tablo.

Mart 2021 tarihinde kullanarak, Türkiye'yi İstanbul Sözleşmesi'nden çekmiştir.

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılmasının hukuka uygun olmadığı, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanının—tek bir kişi olarak—bu konuya karar veremeyeceği iddia edilmiş fakat aynı yetkilerin yürütme organı olarak Bakanlar Kurulu tarafından yıllarca kullanıldığı gerçeği göz ardı edilmiştir. Unutulmamalıdır ki Türkiye Cumhuriyeti 2017 yılında halkın oluru ile Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçmiş ve devletin ve yürütmenin başı, Cumhurbaşkanı olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, Bakanlar Kurulunun kullanageldiği tüm yetkilerin Cumhurbaşkanı tarafından kullanılması halk nezdinde onaylanmıştır.[119] Ve prensip olarak Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin akdetmiş olduğu *tüm* uluslararası sözleşmelerden Türkiye'nin ayrılmasına veya bu sözleşmelerin sona erdirilmesine karar vermeye yetkilidir. Fakat, Cumhurbaşkanının bu hususta yetkili olduğunu söylemek, elbette ki Cumhurbaşkanının Türkiye'yi bağlı bulunduğu bütün sözleşmelerden çekeceği anlamına da gelmemektedir.[120]

Bununla beraber, Türkiye Cumhuriyeti'nin (ana)yasa yapma ve değiştirme yetkisine haiz ve dolayısıyla en yetkin makamı olan TBMM, Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrasına göre Cumhurbaşkanın çıkartmış olduğu kararnameler ile aynı konuda kanun çıkartma yetkisine de sahiptir. TBMM'nin uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkilerini düzenleyen yeni bir kanun yapması veya 244 Sayılı Kanun'un ilga edilen maddelerini tekrar düzenlemesi durumda, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin hükümsüz hale geleceği açıktır. TBMM bu

---

119 Bakınız, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumda onaylanan 6771 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanun'un 17. maddesinin G fıkrası: "[k]anunlar ve diğer mevzuat ile Başbakanlık ve Bakanlar Kuruluna verilen yetkiler, ilgili mevzuatta değişiklik yapılıncaya kadar Cumhurbaşkanı tarafından kullanılır."

120 Bu konuyu, TBMM'nin 29. Başkanı Mustafa ŞENTOP şu şekilde yorumlamaktadır: "mantıkta mümkün-muhtemel arasında bir fark vardır. Marmara Denizi'nden ayran yapmak mümkün müdür? Yeterli miktar yoğurt bulursanız, Marmara Denizi'ni de karıştırırsanız aklen mümkün olabilir. İhtimal ise gerçeklerden hareketle bir işin olabilirliği üzerine, bu [Marmara Denizi'nden ayran yapmak] muhtemel değildir." Montrö Boğazlar Sözleşmesi neden bir kez daha gündeme geldi?, 30 Mart 2021 Güncelleme 5 Nisan 2021, BBC News, Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56573368 (Erişim: 29.04.2021).

hususta sukut ettiği müddetçe ise, 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin yürürlükte kalacağı öngörülmelidir.

Uluslararası sözleşmeler; birden fazla ülkede yaşayan milyonlarca insanı ilgilendiren, hazırlanmasından yürürlüğüne kadar ülke liderlerinin iradelerinin aynı yönde olmasını gerektiren, hazırlanması diplomatik emek isteyen, sözleşmeye taraf ülkelerin meclislerinde de onaylanması gereken ve bu yüzden yürürlüğe girmesi uzun süre alabilen hukuki metinlerdir. Kabul ediyoruz ki bu sözleşmeler iktidara gelen herhangi bir lider tarafından kolayca feshedildikten—veya bu sözleşmelerden ayrıldıktan—sonra, yeni gelen lider için tekrar aynı konuda aynı ülkeleri ikna edip benzer bir sözleşme yapmak veya ona taraf olmak hem uzun sürecektir hem de bu durum ülkenin prestijini zedelenecektir. Bu hususta, 2016-2020 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanlık yapan Donald J. TRUMP'ın uluslararası sözleşmelerle alakalı agresif tutumunu ve bu tutum ile meydana gelen küresel hoşnutsuzluğu hatırlatmakta fayda görülmektedir.[121]

Fakat kanaatimiz odur ki ülkenin iç ve dış politikasına karar verme yetki ve görevini üstlenen Cumhurbaşkanı uluslararası sözleşmelerden ayrılmaya veya bunları feshetmeye karar verme yetkisine sahip olmalıdır. Ancak bu yetkilere sahip olabilen bir Cumhurbaşkanı, ülke adına diplomasisini yürütürken gerekirse uluslararası sözleşmelerden ayrılma veya bunları feshetme kartını kullanabilecektir. Bu yetkilere sahip olmayan bir Cumhurbaşkanı, muhatapları ile ülkenin ulusal menfaatleri için müzakere ederken gözü sürekli meclisin aritmetiğinde olacak ve istediği diplomatik hamleleri yapamayacaktır. Hatta eğer bu yetki bir şekilde Meclis ile paylaşılır ise, ve, olur da, Meclis, Cumhurbaşkanının uluslararası bir sözleşmeden ayrılma veya bunu fesheden bir kararını uygun bulmaz ise, Cumhurbaşkanı diplomatik açıdan muhatapları tarafından ciddiye alınmayacaktır. Bu nedenle, bizce, uluslararası sözleşmelerden ayrılma veya bunları feshetme yetkilerinin yürütme organında kalması münasiptir. Ancak, bu yetkilerin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde değil de bir kanunda ve hatta Anayasanın bizzat kendisinde düzenlenmesi daha isabetli olacaktır. Bu minvalde, yeni, sivil Anayasa

---

121 Bakınız, KIRDIM, s. 151-155.

çalışmalarının konuşulduğu bu dönemde, uluslararası sözleşmeleri feshetme ve sözleşmelerden ayrılma yetkilerinin bizzat Anayasada düzenlenmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

Ve hatta, yeni yapılacak olan Anayasada, sadece temel hak ve özgürlüklerle ilgili olan uluslararası sözleşmelerden ayrılma hususuna mahsus olmak üzere, bu sözleşmelerden ayrılırken, Cumhurbaşkanının TBMM'den ayrılmaya dair bir uygun bulma kanunu alması gerektiği hükmünün konulması temel hak ve hürriyetlerin korunması hususunda bir kalkan görevi görebilir. Fakat bunu söylemek; yürütme organını, temel hak ve hürriyetlere *tamamen* karşı olan bir organ olarak tanımlamamızı da gerektirmemektedir. Zira 1963 yılından bu yana Türkiye, temel hak ve hürriyetlerle alakalı olanlar da dahil olmak üzere, uluslararası sözleşmelere taraf olmuşsa yürütme organı istediği için ve onun ya 244 Sayılı Kanun'dan ya da 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nden aldığı yetkileri kullanması sayesinde olmuştur.

KAYNAKLAR

AÇIL, Murat, "2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri", İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 76 S. 2, 2018, s. 725–756.

AKYILMAZ, Cemre, "2017 Anayasa Değişikliğine Göre Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XXIII, 2019, s. 191-207.

ASLAN, Volkan, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Kanunlara Uygunluğunun Denetimi ve Çeşitli Hususların Kararname İle Düzenleneceğinin Kanunlarda Belirtilmesi Üzerine", Anayasa Yargısı, C. 36, S. 1, 2019, s. 139-161.

ASLAN, Volkan, İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmesi Hakkında Kararın 1982 Anayasası Bakımından Değerlendirilmesi, 29 Mart 2021, https://blog.lexpera.com.tr/istanbul-sozlesmesinin-turkiye-cumhuriyeti-bakimindan-feshedilmesi-hakkinda-kararin-1982-anayasasi-bakimindan-degerlendirilmesi/amp/ (Erişim: 11.04.2021).

ATAR, Yavuz, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi ve Anayasallık Denetimi", Anayasa Yargısı, C. 36 S. 1, 2019, s. 241-259.

AZAKLI, Murat, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Somut Norm Denetimi Yoluyla İncelenmesi", Anayasa Yargısı, C. 36, S. 1, 2019, s. 73–103.

AYHAN, Tutku, "Protecting the Woman or the Family? Contradiction Between the Law and Its Practice in Violence Against Woman Cases in Turkey", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 1, 2017, s. 137-162.

BAYRAKTAR, Tuğba, "İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, 2018, s. 87-111.

BEKTAŞ, Mehmet Halil Mustafa, "Birleşmiş Milletler Üyeliğinden Çekilmeye Dair Muhtemel Prosedürlerin İncelenmesi", Uluslararası İlişkiler, C. 16, S. 61, 2019, s. 39-54.

BINDER, Christina, "Stability and Change in Times of Fragmentation: The Limits of Pacta Sunt Servanda Revisited", Leiden Journal of International Law, C. 25, S. 4, 2012, s. 909-934.

BURSALI, Can, TBMM'nin kabul ettiği bir uluslararası antlaşmanın Cumhurbaşkanı tarafından feshedilmesi mümkün mü?, 20 Mart 2021, Independent Türkçe, https://www.indyturk.com/node/333111/haber/tbmmnin-kabul-etti%C4%9Fi-bir-uluslararas%C4%B1-antla%C5%9Fman%C4%B1n-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-taraf%C4%B1ndan (Erişim: 20.04.2021).

COLARES, Juscelino F. & DURMUŞ, Mustafa T., "TURK-SWITCH: The Tariff-Leverage and Legal Case for Turkey's Switch from EU–Turkey Customs Union to FTAs with the European Union and Beyond", Journal of International Economic Law, C. 22, S. 1, 2019, s. 99-123.

COŞKUN, Vahap, "16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", C. 22, S. 36, 2017, s. 3-30.

DE VIDO, Sara, "The Ratification of the Council of Europe İstanbul Convention by the EU: a Step Forward in the Protection of Women from Violence in the European Legal System", European Journal of Legal Studies, C. 9, S. 2, 2017, s. 69-102.

DOĞAN, Bayram, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Yasama Yetkisinin Devredilmezliği İlkesi Bağlamında Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 3, 2020, s. 965-1003.

DURSUN, Akif, "İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 19, 2020, s. 41-68.

GEISINGER, Alex & STEIN, Michael A., "Rational Choice, Reputation, and Human Rights Treaties", Michigan Law Review, C. 106, S. 6, 2008, s. 1129-1142.

GÖZLER, Kemal, Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var Mı? (İstanbul Sözleşmesinin Feshi Hakkında

3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı Üzerine Eleştiriler), 20 Mart 2021, https://www.anayasa.gen.tr/ua-sozlesme-fesih.htm (Erişim: 29.03.2021).

GÖZLER, Kemal, Hukuka Giriş, 17. Baskı, Bursa, 2020.

GRANS, Lisa, "The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence", Human Rights Law Review, C. 18, S. 1, 2018, 133–155.

GUZMAN, Andrew T., How International Law Works, A Rational Choice Theory, New York, 2008.

GÜLMEZ, Mesut, İstanbul Sözleşmesinin Feshi Kararı, Soy Zinciri ve Anayasa'ya Aykırılık Sorunu, http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/%C4%B0ST.S%C3%96Z.FESH%C4%B0-SORUNUVE-ANAYASA-01.04.2021-1.pdf (Erişim: 20.04.2021).

HASOĞLU, Aynur, "Danıştay Kararları Işığında Yetki Ve Usulde Paralellik İlkesi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 9, S. 33, 2018, s. 123-141.

IŞIKLAR, Celal, "İdare Hukukunda Yokluk ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Uygulaması", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C. LXIX, S. l -2, 2011, s. 805-880.

JOHNSON, William P., "Turkey's Accession to The CISG: The Significance for Turkey and for Sales Transactions with U.S. Contracting Parties", Ankara Law Review, C. 8. S. 1, 2011, s. 1-52.

KAYA-KIZILIRMAK, Cansu, "İstanbul Sözleşmesi'nin Genel İlkeleri Işığında 6284 Sayılı Kanun'un 4. Maddesi Uyarınca Hakim Tarafından Verilebilecek Koruyucu Tedbirler", Public and Private International Law Bulletin, C. 40, S. 2, 2020, s. 629-652.

KIRDIM, Şahin Eray, "Uluslararası Hukuk Savaş Halinde: Trump Yönetiminin Uluslararası Hukuk Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 12, C.1, 2021, s. 148-164.

KÖKER, Levent, İstanbul Sözleşmesi'nin İptalinin Anayasa'ya Aykırılığı Üzerine, 24 Mart 2021, Birikim Dergisi,

https://birikimdergisi.com/guncel/10531/istanbul-sozlesmesini-sona-erdirme-kararinin-anayasaya-aykiriligi-uzerine (Erişim: 20.04.2021).

NUECHTERLEIN, Donald E., "National interests and foreign policy: A conceptual framework for analysis and decision-making", British Journal of International Studies, C. 2, S. 3, 1976, s. 246-266.

PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap, 14. Bası, Ankara, 2017.

ŞEN, Ersan, İstanbul Sözleşmesinin Feshinin Hukukiliği Tartışması, 20 Mart 2021, https://sen.av.tr/tr/makale/istanbul-sozlesmesinin-feshinin-hukukiligi-tartismasi (Erişim: 11.04.2021).

UZUN, Yeşim & NİSAN, Fatma, "16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandum Sürecinin Ulusal Basındaki Haber Çerçevelenmesi Üzerine Bir Çalışma", İNİF E-DERGİ, C. 3, S. 1, 2018, s. 159-176.

VAGTS, Detlev F., "The Treaty-Making Process: A Guide for Outsiders", ILSA Journal of International & Comparative Law, C. 17, S. 1, 2010, s. 127-146.

YENİAY, Lokman & YENİAY, Gülden, "Türk Hukukunda Yürütme Organının Düzenleme Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Anayasa Yargısı, C. 36, S. 1, 2019, s. 105-138.

ZERE, Fatih, "İstanbul Sözleşmesinin, Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Etkisinin Siyasi Parti Kadın Kolları Üyeleri Açısından Değerlendirilmesi", Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 2, 2021, s. 623-651.